

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 2 (2022)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPYU00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/AHDL2386>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шоқубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

© Торайгыров университет

<https://doi.org/10.48081/WYVD5768>

***М. І. Абдуов¹, Н. М. Абдуова²**

^{1,2}Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІ МЕН АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ӘБЖАД ҚЫЗМЕТІНІҢ ҮНДЕСТІГІ

Мақалада қазақ халқының танымындағы әбжад ғылымының қолданылуы туралы айтылады. Әбжад ғылымының зерттейтін аясы дыбыстардың сандық мағыналары болғандықтан, мейлі ауызша болсын, мейлі жазба түрінде болсын сөздік қолданыста оның сандық сипаты қоса жүретіндігін ғылыми тұрғыда анықтау негізгі міндет болып табылады. Нәтижесінде қасиетті деп есептелетін біршама сандардың өзегі қоса ашылады. Сонымен қатар, дыбыстардың бір бөлігінің сандық мағынаға ие болу себептері де түсіндіріледі. Қолданысы қазақ халқының дәстүрінде толық орныққан сандық-дыбыстық әрекеттердің ұлттық көзқарас тұрғысынан қалыптасу негізі де қарастырылады. Әрбір айтылған тұжырымды пікірлерге «Мұхаммад пайғамбар», «Ғалиарыстан», «Мәлике қыз», «Жүсіп-Зылиқа» тәрізді діни дастандар мен Абай Құнанбайұлы шығармаларынан дәлелдеу мақсатында үзінділер келтірілген. Мәселен, бір және екі санының мағынасын ашу үшін дастандардан үзінді қолданылса, адам деген сөздің сандық негізін айқындауда Абайдың өлеңі алынған. Сондай-ақ, қазақ халқының дәстүріндегі қыз баланы «қырық жеті» деп атаудың да себебі айқындалған. Келесі бір келелі мәселе қазақ сөзіне байланысты. Оның әбжадтық мағынасын айқындай отырып, қазақ халқының осы дүниені неге бес күндік жсалған деп атағандығы ғылыми тұрғыда сарапталып, көрсетіледі. Тағы бір назар аударарлық мәселе алфавиттік реттік неге А дыбысынан басталады деген сұраққа ғылыми тұрғыда жауап беру болып табылады. Мақаладағы негізгі түйін қазақ халқында дыбыстың сандық мағынасымен айқындала отырып қолданылуы көне дәуірде қалыптасқан, сөйтіп, үйреншікті дәстүрге айналғандығы айтылады. Яғни, әбжад ғылымын ұлттық таныммен сабақтастыра зерттеу ғылыми тың тұжырымдардың ұйытқысы болары хақ.

Кілтті сөздер: тіл ғылымы, сандық мағына, діни дастандар, эпикалық туындылар, әбжад ғылымы.

Кіріспе

Жаратылысқа зер салған адам өмір заңдылықтарының белгілі бір жүйеден тұратындығын аңғарады. Нақтырақ айтқанда өзгертуге, алмастыруға келмейтін қағидалардың куәсі боламыз. Олар тұрақты тәртіпте жүзеге асырылып тұрғандықтан біз үшін күнделікті өмірдегі қалыпты жағдай болып есептеледі де, ондай үйреншікті мәселеге назар аударар бермейміз.

Тіл ғылымының фонетика [1] деп аталатын саласы зерттейтін сөз құрайтын дыбыстарда да тылсым дүниенің жатқандығын жоққа шығаруға болмайды. Мәселен, алфавиттегі дыбыстардың орналасу тәртібіне көңіл бөлсек, ол жүйе «А» дыбысынан басталады. Ақиқатында, сөйлеу тілінде дыбыс бар да таңбалайтын әріп бар. Бұл жердегі басты мәселе әріп емес дыбыс. Ал, дыбыстардың өздеріне тән жасалу жолдарының бар екендігі баршаға аян. Яғни, дыбыстау барысында ауыз қуысы мен таңдай, тіл белгілі бір қызметтер атқарады. Ендеше, әр дыбыстың жасалуына байанысты ауыз қуысы әртүрлі әрекеттер жасайды. Еріннің түйісуінен немесе сүйірленіп келуінен, әйтпесе, екі жаққа керілуінен бір-біріне сәйкес келе бермейтін дыбыстар пайда болады. Міне, «А» дыбысының да осындай жасалу ерекшелігі бар. Егер қалыпты жағдайда отырған адам аузын ашып, дыбыстаса «А» дыбысы егіледі. Яғни, «А» деген дыбысты жасау үшін негізінен бір ғана қимыл-ауыздың ашылуы қажет. Осы орайда сұрақ туындауы мүмкін: ауызды ашу бір әрекет те дыбыстау екінші әрекет емес пе? Анығында, бұл екеуі екі бөлек дүние: ауызды ашу қимыл әрекеті де, дыбыстау үннің әрекеті. Біздің әңгімеміз қимыл әрекеті туралы айтылып жатыр. Олай болса, «А» дыбысын жасау үшін бір ғана қимыл әрекеті керек екен.

Материалдар мен әдістер

Жаратылыстағы барлық құбылыстар бір-бірімен тығыз байланыста дамиды. Ал, адам баласы кез-келген нәрсені танып білу үшін салыстырмалы тәсілге жүгінеді. Мәселен, ащыны білмесек, тәттіні түсінбесек едік, немесе, қараңғыны білмесек, жарықты ұқпас едік және т.т. Олай болса, жаратылыстың өзі жұптасу заңдылығынан тұрады екен. Яғни, адамзатқа тән сөз құрайтын дыбыстар да жұптасу әрекетінен тыс қалмаған. Нақтырақ айтқанда, әр дыбыстың өзіне тән сандық мағынасы бар. Бұл сала араб елдерінде айтарлықтай зерттелген, сөйтіп, «әбжад» деген ғылыми атау алған. Анығында, дыбыстау жүйесі жалпы адамзатқа ортақ құбылыс. Мәселен, «А» дыбысы әлем халықтарында сол «А» күйінде, «Б» дыбысы «Б» күйінде қолданылады. Оларды ұлтқа, нәсілге бөлуге болмайды. Олай болса, дыбыстардың сандық мәні де жалпы адамзатқа ортақ дүние. Қазақ халқында аталмыш саланы зерттеген ғалымдар академик А. Машани [2] мен шәкірті Ғ.

Ақпанбек [3] өздерінің ғылымға сүбелі үлестерін қоса отырып, айтарлықтай зерттеу еңбектерін жарыққа шығарды. Дегенмен, бұл сала келелі зерттеуді қажет ететін үлкен бір бағыт болып табылады. Ғалым А.Машани: «Дыбыс пен сан қатар тараған нәрсе. Сонымен байланысты әріп, цифр да қатар қолданылып келеді. Бұл әдіс аса ерте замандардан бастап, қазіргі күнге дейін келе жатыр. Әбжад есебі дегеніміз – әріптің орнына цифр (сан) алу, немесе, сан орнына әріп алу деген сөз» [2, 152], деп ашып көрсетеді. Елімізде осы әбжад ғылымына қатысты зерттеу жұмысы жүргізіліп, ғылыми тұжырымдар жасаған ғалымдар біз атып отырған А.Машани мен Ғ.Ақпанбек. Әрі қарай дамытуды қажет ететін сала болғандықтан оны елімізге мақсат етіп қойдық. Фольклорда А. Құнанбаев, М. Ж. Көпеев мұраларында әбжад ғылымы кеңінен көрініс тапқан. Біз шығаралардағы әбжад қызметін салыстырмалы-аналитикалық тұрғыда зерделеуді мақсат еттік.

Нәтижелер және талқылау

Біз айтып өткен «А» дыбысының әбжадтағы сандық мәні – бір. Бір санының сандық мағынасы жалғыз, дыбыстық мағынасы «А».

Ұлы ақын Абайдың өлеңдерінде Жаратушының жалғыз екендігін нұсқайтын тұстарда бір саны айқындауыш мүше ретінде қолданылып отырған. Мәселен:

Жас қартаймақ, жоқ тұмақ, туған өлмек,

Тағдыр жоқ өткен өмір қайта келмек.

Басқан із, көрген қызық артта қалмақ,

Бір құдайдан басқаның бәрі өзгермек [4, 26].

Поэзияның қыры мен сырын толық меңгерген ақын өлең жолын өзгеше құрастыруға да толық қабылеті, мүмкіндігі жететіндігі мәлім. Бірақ, бір құдай тіркесін ақиқаттық негізінде, ұлттық таныммен үндестіріп, діни сеніммен серіктестіре алған. Дамудың өзегі болып табылатын үштік үйлесімді ұштастыра білген. Халықтық шығармаларда бір санының қолданылуы лиро-эпостық жырларда жиі байқалады. «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» жырындағы Танас пен Қарабайдың жауаптасуында осы тіркестік қолданыс көрініс берген:

Қареке-ау, ақылменен арбайсыз ба?

Жаратқан бір тәңіріні алдайсыз ба?

Не айтып ақыреттік құда болдың,

Тегінде қияметке бармайсыз ба? [5, 493].

Тәңір атауы да Жаратушы деген ұғымды береді. Яғни, Жаратушыны жалғыз деп қабылдау қазақ халқының санасына көне дәуірде орнығып, өзінің өміршендігінің арқасында өзгеріссіз жалғастылығын тапқан.

«Бір» ең алдымен «Бар» деген ұғымды білдіреді. «Бір» жоқ болса ешнәрсе де жоқ. Яғни, «Бір» – бардың, барлықтың бастауы екен. Енді, «Бірдің» алдында «Нөл» бар емес пе деген сұрақ тууы мүмкін. Оның жауабы

айқын. «Нөл» – жоқ деген ұғымды береді. «Нөлдің» барлығы «Бірдің» арқасында. Осы жерде Абайдың:

Единица кеткенде

Не болады өңкей нөл [4, 94],

– деген өлең жолдарын айтсақ та жеткілікті болуға тиісті.

«Бірдің» келесі ерекшелігі – даралық қасиеті. Яғни, ешқандай затқа, нәрсеге ұқсамауы. Оның себебі – жалғыздығы. Ал, ұқсасы табылса екеу болып шығары ақиқат. «Екі» бірақ «Бір» бола алмайды. «Бір» – жеке, окшау болуы керек. Біз «Бірді» түсінгенімізбен, қабылдағанымызбен жалпы жаратылыстан, өмірден дара «Бірді» таба алмаймыз. Әркім өзіне жеке «Біреуімін» деп есептегенімен, адам баласы көп емес пе?

Үшіншіден, «Бір» қолданылуы, көрінісі, мағынасы т.б. жағынан өзге сандарға ұқсамайды, өзгесі «Бірге» ұқсамайды.

Төртіншіден, «Бірге» барлығы тәуелді, «Бір» ешқандай санға тәуелді емес. Өйткені, барлық сандарды жасаушы «Бір». Бүтін сандар – он, жиырма, отыз т.т., бөлшек сандар – екіден бір, үштен екі т.т. бірдің негізінде туындап тұр. Ал, басқа сандар «Бірді» жасай алмайды. Осыдан кейін «Бірге» өзгесі мұқтаж, «Бір» мұқтажсыз деген пікір туады.

Бесіншіден, «Бірде» басталу мен аяқталу жоқ, өйткені ол біреу ғана. Мәселен, «Бес» санын алып қарасақ, «Бірден» басталып, «Беспен» аяқталады. «Отыз», «Бірден» бастылып, «Отызбен» аяқталады. Олай болса, барлығы да өзінде тұрғаннан кейін, «Бірдің» әуелі, соңы жоқ демекпіз. Басқа сандарды жасаушы ол, өздігінен бар.

Келесі бір ерекше сипат «Бардың» «Бірден» бөлінуінің мүмкін еместігі. Жалпы өмірде тұтастану мен ұсақталу құбылысы бар. Жер бетіндегі адам баласы жинақталып адамзат әлемін құрайды. Адам көп болғанымен, адамзат – біреу. Жанды, жансыз бірлесіп тіршілік әлемін танытып тұр. Оларды сала-салаға жүйелеуге болар, бірақ тіршілік – біреу. Бұл – тұтастану. Жеке адам біреу болатын болса, оның жеке мүшесі де біреу. Сондай-ақ, жеке буын – біреу, жеке клетка – біреу. Бұл – ұсақталу. Осыдан келіп, мынадай қорытынды шығарамыз. Мейлі тұтастану, ұсақталу болсын, мейлі даму, кему болсын «Бардың» барар жері «Бір».

Қасиетті Құранның «Ыхлас» сүресінде: «(Мекеде түскен. Төрт аят.) Аса қамор ерешке мейірімді Алланың атымен бастаймын (Мұхамед Ғ.С. оларға) айт: Ол Алла біреу-ақ (1) Алла мұңсыз. (Әр нәрсе оған мұқтаж) (2). Ол, тумалы да, туылмады (3). Әрі оған ешкім тең емес (4),» – деп сыйпатталады [6, 604]. Осы Аяттың мазмұны мен «Бірдің» бойындағы қасиеттері үндесіп жатқандай. Ендеше, жеке дара «Бір» Аллаға тән. Түйіндей келе, «Бірдің» сипатын төмендегіше жүйелеуге болады:

Бір – бар, жалғыз, ұқсасы жоқ, өзгеше, тәуелсіз, жасаушы, әуелі, соңы жоқ, басқарушы.

Міне, шығармаларда қолданылған «Бір Алла» деген тіркестегі «Бірдің» өзегінде осындай негіз жатыр демекпіз. Бұл қолданысты философиялық маңызы бар, мәнді, мағыналы, тіркестік жүйе деп атауымызға болады.

Алфавиттегі тәртіп бойынша а дыбысынан кейінгі келесі дыбыс б. Оның сандық мағынасы – 2. Екі саны тікелей жаратылыспен байланысты. Яғни, жаратылыстың барлығы жұптасу заңдылығынан тұрады деген сөз. «Құран Кәрімнің» Таха сүресінің 53 аятында: «Ол сондай Алла, сендер үшін жерді бесік қылып, онда сендерге жолдар ашқан және көктен жаңбыр жаудырған. Ол су арқылы түрлі өсімдіктерден пар-парымен шығардык» [6, 195], деп айтылған. Ендеше, жаратылыс дегеніміз – жұп деген мағынаны береді екен. Күнделікті өмірдегі қарапайым құбылыстарға жүгінсек, ақ – қара, бар – жоқ, жақсы – жаман. Бұлар қарама-қарсы құбылыстар болғанымен өзара жұп. Болмаса, от – су, ер – әйел, жарық – қараңғы. Алдыңызда бір зат тұрса тандау әрекеті екеу. Жаңағы затты қолға алу керек, немесе, алмау керек, пайдалану керек, немесе пайдаланбау керек. Осы әрекеттерге байланысты үшінші вариант жоқ, не жалғыз вариант болмайды.

Сонымен, б дыбысы айтылған жерде екі санының мағынасы қоса жүреді. Жалпы адамзатқа белгілі аяттардың бірі «Бисмиллаһи әр-рахман, әр-рахим». Мағынасы: «Ерекше мейірімді, аса қамқор Аллаһтың атымен бастаймын». Осы аяттағы Бисмиллаһи сөзін айқындасақ, Б – исми – иллаһи болып шығады. Исми – есімі, Иллаһи – Аллаһтың деген сөз. Ал, Б – дыбысы ше? Сандық мағынасы арқылы қарастырсақ 2 деген ұғымды береді. Біз жоғарыда айтып өткендей 2 – жаратылыс. Олай болса, б дыбысынан туындайтын ұғым жаратылыстағы қозғалыс, әрекет, қимыл, сенім, сезім және басқалары – барлығы Алланың есімімен басталу керек дегенді аңғартады. Сондай-ақ, халық мұрасындағы ақын-жыраулар шығармаларындағы екі дүние ұғымы, немесе, екі өлім, екі тірлік жаратылыстың заңдылығына кемел тұрғыда сәйкес келіп тұр. Мәселен, эпикалық туындылардың бірі «Қозы Көрпеш – Баян сұлудағы» Сарыбай мен Қарабай қарама-қарсы бейнелер болғанымен екеуі жұп. Өйткені, жаратылыстағы жақсы мен жаман қарсы құбылыс болса да, өзара жұп. Сондай-ақ, жұптасу заңдылығы ұлы Абайдың мұрасында да көрініс тапқан:

Мұны тапсам ойланып, ақын деңіз,

Таба алмасам ақылды болар неміз.

Қыс бенен жаз, күн мен түн, тақ пенен жұп,

Жақсылық пен жамандық – болды егіз [4, 142],

– деп түйіндейді. Ақынның тұжырымы – жаратылыс екіге тән, жаратушы Аллаһ. Мәне, екі санының ерешелігі осында жатыр.

Әлем халықтарының тілінде жиі кезігетін және жаппай баршаға мағынасы түсінікті адам деген сөз бар. Оның араб сөзі екендігін Н.Оңдасынов айтқан: «Адам – 1. Ойлау және сөйлеу қабылеті бар, құрал сайман өндіре алатын және ол құралдарды қоғамдық еңбек процесінде пайдалана алатын тірі жан, кісі. 2. Тірі материяның ең жоғары түрі» [7, 26]. Араб сөзі болғандықтан араб тілінде жазсақ, үш әріптен алиф, дәл, мим тұрады екен. Әбжадтағы сандық мәні: Алиф – 1, дәл – 4, мим – 40. Енді осы сандардың астарына назар аударайық. 1 – Бір Алланың қалауымен, 4 – төрт қасиеттен тұратын, 40 – қырық уақыттық мерзімде кемеліне жетіп, өмірге келген жаратылыс. Яғни, әбжад саны арқылы адамның сипаты толық ашылып тұр. Мұндағы төрт қасиет деп отырғанымыз адамның бойындағы ақыл – сана, жан – тән екі жұп. Бұл мәселе Абайда бар:

Ақыл мен жан – «мен» өзім, тән – «менікі»,

«Мен» менен «менікінің» мағынасы екі.

«Мен» өлмекке тағдыр жоқ әуел бастан,

«Менікі» өлсе өлсін оған бекі [4, 161],

- 40 уақыттық мерзім – адамның ананың құрсағындағы жаратылу кезеңі [8, 260]. Уақыттық мерзім деп отырғанымыз – бір апта. Осы тұста дәстүрге сай қолданылатын бір мәселені айта кеткен орынды. Қазақ халқы әрқашан астарлап сөйлеуді, тұспалдап айтуды машық еткен. Осы орайда сандардың әбжадтық мағынасын да қолданып отырған. Сонымен қатар, тіркестік ұғымдағы қолданыстар да кездеседі. Мәселен, ер баланы «Ат ұстар», қыз баланы «Тақия тігер» немесе «Қырық жеті» деп айтағын болған. Осындағы «қырық жетіні» кеңестік дәуір кезінде қалың малмен байланыстырып келді. Ол дұрыс емес, қисынға келмейді. Тереңірек үңілсек, оның мәні қырық пен жетіде жатыр. Яғни, қырық – апта саны да, жеті – аптадағы күндердің саны. Көбейтсек ($40 \cdot 7 = 280$) екі жүз сексен күн шығады. Бұл біз айтып өткен ананың құрсағындағы баланың жетілу мерзімі [8, 260]. Қыз баланың өмірдегі ең үлкен міндеті – тұрмысқа шығып, ұрпақ әкелу. Олай болса, қазақ халқының қыз баланы «Қырық жеті» деп астарлауы «Өмірге ұрпақ әкелетін нәресте дүниеге келді» деген мағынаны аңғартады.

Адам (ا د م) сөзінің таңбаланыуында да мән бар. Біріншіден, намаз оқығанда ا (а) бір орында тұрған адам, د (д) тізерлеп отырған адам م (м) сәждаға басын қойған адам. Яғни, намаз оқыған адам өзінің пенде екендігін мойындап тұрады екен. Соңғы м дыбысының жасалу формасы ананың құрсағындағы бала тәріздес. Сондықтан да, м дыбысының сандық мәні – 40-қа тең. Осы үш дыбыстың сандық мәнін бір-біріне қосқанда ($1+4+40$) 45 шығады. Яғни, адам сөзінің сандық мәні – 45 екен. Олай болса, Абайдың 45 кара сөзі [9], «Қабуснаманың» [10], Сағдидің «Бустанының» [11] 45 тараудан түзілуі астарлы ұғымды аңғартады.

Қорытынды

Түйіндей келе айтарымыз, қазақ халқының танымында әбжад ғылымы ерекше орын алып, кеңінен дамыған. Мұндай танымдық деңгейдің қолданылуы халықтың жаратылыс заңдылықтарын жан-жақты түсіне білгендігінен, қыры мен сырын ажыратып, талдау мүмкіндігіне толық қол жеткізгендігінен туған. Ұлы ақын Абайдың шығармалары, фольклорлық туындылар біздің пікірімізге толық дәлел бола алады. Сондықтан, казаки дүниетанымды зерттеу келелі жаңалықтарға жол ашары ақиқат.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Мырзабеков, С.** Қазақ тілінің фонетикасы. – Алматы : «Қазақ университеті», 1993. – 293 б.

2 **Әл-Машани, А.** Көп томдық шығармалар жинағы. 15-том. – Алматы : «Алатау», 2010. – 352 б.

3 **Ақпанбек, Ғ.** Құранның математикалық құпиялары. – Алматы : «Өнер», 2000. – 48 б.

4 **Құнанбаев, А.** Шығармалары. 1-том. – Алматы : ҚМКӘБ, 1957. – 269 б.

5 Қазақ эпосы. – Алматы : ҚМКӘБ, 1991. – 743 б.

6 Құран Кәрім / ауд. Халифа Алтай. – Медине : «Екі Харамның қызметкері Фаһд патшаның Құран Шариф басым комбинаты», 1991. – 604 б.

7 **Оңдасынов, Н.** Арабша-қазақша түсіндірме сөздік. 1-том. – Алматы : «Мектеп», 1984. – 256 б.

8 **Каплан, А. Л.** Акушерство. – М.: «Медицинская литература», 1974. – С. 491.

9 **Құнанбаев, А.** Шығармалары. 2-том. – Алматы : ҚМКӘБ, 1957. – 265 б.

10 Қабуснама / ауд. Т. Айнабеков. – Алматы : «Балауса», 1992. – 197 б.

11 Сағди. Бустан / ауд. М. Әлімбаев. – Алматы : «Жазушы», 1991. – 271 б.

REFERENCES

1 **Myrzabekov, S.** Qazaq tiliniń fonetıkasy [Phonetics of the Kazakh language]. – Almaty : «Qazaq ıversiteti», 1993. – 293 p.

2 **Ál-Mashani, A.** Kóp tomdyq shyǵarmalar jınaǵy. 15-tom [Multi-volume collection of works. Volume 15]. – Almaty : «Alataı», 2010. – 352 p.

3 **Aqpanbek, Ǵ.** Qurannyń matematikalıq qurıalary [Mathematical secrets of the Quran]. – Almaty : «Óner», 2000. – 48 p.

4 **Qunanbaev, A.** Shyǵarmalary. 1-tom [Works. Volume 1]. – Almaty : QMKÁB, 1957. – 269 p.

5 Qazaq eposy [Kazakh epic]. – Almaty : QMKÁB, 1991. – 743 p.

6 Quran Kárim / áyd. Halifa Altaı [Trans Halifa Altaı]. – Medine : «Eki Haramnyı qyzmetkeri Fahd patshanyń Quran Sharif basym kombinaty», 1991. – 604 p.

7 **Ońdasynov N.** Arabsha-qazaqsha túsindirme sózdik. 1-tom [Arabic-Kazakh explanatory dictionary. Volume 1]. – Almaty : «Mekterp», 1984. – 256 p.

8 **Kaplan, A. L.** Akýsherstvo [Obstetrics]. – Moscow : «Medisinskaja literatýra», 1974. – P. 491

9 **Qunanbaev, A.** Shyǵarmalary. 2-tom [Works. Volume 2]. – Almaty : QMKÁB, 1957. – 265 p.

10 Qabýsnama / áyd. T. Ainabekov [Trans T. Ainabekov]. – Almaty : «Balaýsa», 1992. – 197 p.

11 Saǵdı. Býstan / áyd. M. Álimbaev [Trans M. Álimbaev]. – Almaty : «Jazýshy», 1991. – 271 p.

Материал баспаға 13.06.22 түсті.

**М. И. Абдуов¹, Н. М. Абдуова²*

^{1,2}Каргандинский университет имени академика Е. А. Букетова, Республика Казахстан, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 13.06.22.

ГАРМОНИЯ ПОЭЗИИ АБАЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АБЖАД В ФОЛЬКЛОРЕ

В статье говорится об использовании науки абжад в понимании казахского народа. Так как объектом исследования науки абжад является числовое значение звуков, то основной задачей будет определение с научной точки зрения того факта, что числовое значение, пусть это будет в устной форме или письменной, одновременно используется наряду со смысловым значением слова. В результате специфика ряда чисел, считающихся священными, раскрывается вместе со смыслом в целом. Наряду с этим объясняется причина того, что часть звуков имеет числовое значение. Также рассматриваются основы формирования с национальной точки зрения полностью закрепившихся звуко-числовых употреблений в традициях казахского народа. К каждому высказанному итоговому мнению в целях доказательства приведены отрывки из таких религиозных дастанов, как «Мұхаммад пайгамбар», «Ғалиарыстан», «Мәлике қыз», «Жүсіп-Зылиқа»,

а также из произведений Абая Кунанбаева. Например, чтобы раскрыть значение чисел «один» и «два», были использованы дастаны, а для определения числовой основы слова «человек» взяты произведения Абая. Также определяется причина называния девушки «сорок четыре» в традиции казахского народа. Следующая кардинальная проблема связана с казахским словом. С научной точки зрения проанализировано и определено путем уточнения числового значения, почему казахский народ называет этот бранный мир пятидневным. Еще одна проблема, на которую обращено внимание, и делается попытка дать ответ с научной точки зрения: почему алфавитный порядок начинается со звука «А». Основной вывод статьи – использование у казахского народа звуков в сочетании с числовым значением сформировалось еще в древнюю эпоху и таким образом превратилось в привычную традицию. То есть, исследование науки абжад во взаимосвязи с национальным познанием совершенно очевидно может стать основой новых научных выводов.

Ключевые слова: языкознание, числовое значение, религиозный эпос, эпические произведения, наука об абжад.

**M. I. Abduov¹, N. M. Abduova²*

*^{1,2}Academician E. A. Buketov Karaganda University,
Republic of Kazakhstan, Karaganda.*

Material received on 13.06.22.

HARMONY OF ABAY'S POETRY AND ABJAD ACTIVITY IN FOLKLORE

The article talks about the use of abjad science in the understanding of the Kazakh people. Since the object of study of the science of abjad is the numerical value of sounds, the main task will be to determine from a scientific point of view the fact that the numerical value, let it be oral or written, is simultaneously used along with the semantic meaning of the word. As a result, the specifics of a room of numbers considered sacred are revealed together with the meaning as a whole. Along with this, the reason is explained that some of the sounds have a numerical value.

The fundamentals of the formation from a national point of view of fully entrenched sound-numerical uses in the traditions of the Kazakh people are also considered. For each final opinion expressed, for the purpose of proof, excerpts from such religious dastans as «Muhammad Paygambar» are given. «Kaliarystan», «Mulike Kyz», «Zhusip-Zylika»,

as well as from the work of Abai Kunanbayev. For example, to reveal the meaning of the numbers «one» and «two», dastans were used, and to determine the numerical basis of the word «man», the works of Abai were taken.

The reason for calling the girl «forty-four» in the tradition of the Kazakh people is also determined. The next cardinal problem is related to the Kazakh word. From a scientific point of view, it has been analyzed and determined by clarifying the numerical value of why the Kazakh people call this mortal world a five-day one. Another problem that has been paid attention to and an attempt is made to give an answer from a scientific point of view: why the alphabetical order begins with the sound A. The main conclusion of the article is that the Kazakh people use sounds in combination with a numerical value formed in the ancient era and thus turned into familiar tradition. That is, the study of Abjad science in connection with national knowledge can obviously become the main new scientific conclusions.

Keywords: linguistics, numerical value, religious epos, epic works, the science of abjad.

Теруге 13.06.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.06.2022 ж. қол қойылды.
Электронды баспа
2,19 МБ RAM
Шартты баспа табағы 18,65. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген: А. К. Мыржикова
Корректор: А. Р. Омарова
Тапсырыс № 3937

Сдано в набор 13.06.2022 г. Подписано в печать 30.06.2022 г.
Электронное издание
2,19 МБ RAM
Усл. печ. л. 18,65. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка: А. К. Мыржикова
Корректор: А. Р. Омарова
Заказ № 3937

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
67-36-69
e-mail: kereku@tou.edu.kz
www.vestnik.tou.edu.kz